

Soudržnost i rozpory (Nová strategická koncepce NATO)

V letošním roce jsme vzpomenuli padesáté výročí založení NATO a zároveň vstoupili do nové éry v historii. Přímá hrozba z Moskvy – důvod založení organizace na počátku studené války – v dohledné budoucnosti zmizela. NATO se rozšířilo do střední Evropy a účastní se konfliktů na Balkáně, na které se jak bývalá filozofie Aliance, tak staré vojenské i civilní struktury dostatečně nepřipravily. Současně musí Západ čelit hrozbě ze Středního východu, hrozbě terorismu a zbráním hromadného ničení.

Americká vláda i vlády členských zemí, právě tak jako důstojníci a pracovníci NATO, obecně uznávají potřebu „revidované strategické koncepce“. Je to dokument, který stanovuje nové funkce organizace, priority a hlavní linie. Jeho znění a hlavně výklad budou jistě předmětem rozsáhlých debat. Názory na něj nejsou totiž jednotné.

Při vzniku Aliance se všichni členové shodovali na potřebě kolektivně čelit sovětské hrozbě, co se ale týče současných ohrožení a reakcí na ně, o tom dnes existuje velice málo jednomyslnosti.

Spojené státy, s určitou podporou Británie, si přejí, aby strategická koncepce uzákonila roli NATO jak v akcích udržování či vynucování míru mimo území členských států, a boj proti ostatním hrozbám, zvláště proti terorismu a ZHN. Tato nová orientace Aliance bude mimochodem vyžadovat velkou modifikace aliančních struktur a sil: **strategická koncepce nemá pouze definovat budoucí úkoly Aliance, ale také vhodně uzpůsobit její struktury, aby mohla podobné úkoly plnit.**

Je to politicky kontroverzní téma. Některé západoevropské země se totiž obávají, že podobné změny mohou způsobit, že se NATO změní v nástroj americké zahraniční politiky na Středním východě – oblasti, kde se současná evropská i americká politika liší, a někdy je až protikladná. Také se obávají, že by mohly být zataženy do vojenských operací, které by nemusely být zcela v souladu s jejich národními zájmy a se kterými by obyvatelstvo nesouhlasilo. Zejména Francie pozorně sleduje snahy USA intervenovat v některých státech bez souhlasu OSN.

Struktura ozbrojených sil

Jedním z důvodů, proč se spojenci rozhodli, že NATO bude existovat i po skončení studené války byla snaha se zajistit proti budoucímu možnému protizápadnímu režimu v Rusku. Byla znovu potvrzena důležitost závazku kolektivní obrany podle článku 5 washingtonské smlouvy.

Invaze Iráku do Kuvajtu v r. 1990 a následující válka v Perském zálivu zdůraznily význam předem dohodnuté koordinace a kooperace, které je efektivně schopna jen Severoatlantická aliance, a to i mimo území členských států.

Všechny hrozby a ohrožení společně sdílené bezpečnosti dnes vznikají v podstatě mimo hranice členských států NATO, v několika případech dokonce daleko za zeměpisnými hranicemi Evropy. Budoucí protivník Aliance bude vypadat asi jinak než

masové tankové armády bývalé Varšavské smlouvy. Navíc je většina armád evropských států NATO strukturována především pro boj na svém vlastním území, případně na území blízkých spojenců. Tyto státy měly a stále ještě mají velmi malý potenciál přepravovat ozbrojené síly na velké vzdálenosti.

Na bruselském summitu v r. 1994 se proto spojenci dohodli, že vytvoří několik velitelství tzv. mezinárodních smíšených bojových skupení (Combined Joint Task Forces – CJTF). **Tato velitelství by měla umožnit formování zvláštních vojenských skupení buď na transatlantickém, nebo jen evropském základě,** složené z členských nebo i partnerských států. Také vojenské reformy jednotlivých zemí, jako např. v Německu (jaro 1999) se zaměřují na zvýšení možnosti plnit „expediční“ úkoly. Ovšem skutečnost, že operace mimo území členských států NATO představují vážné riziko obětí na životech, způsobuje někdy až neochotu se jich zúčastňovat.

Nejenom Spojené státy a Británie mají historickou zkušenost s expedičními válkami. Také Francie má podobné zkušenosti, např. s válkou např. v Africe, a chápe povahu takových akcí. Jak ale ukázala válka v Perském zálivu, Francie má ve skutečnosti jen velmi omezené možnosti vysílat vojsko do zahraničí. A i když praktická spolupráce Francie v rámci NATO během 90. let podstatně vzrostla, stále ještě zůstává stranou hlavního plánovacího procesu Aliance.

Francouzský vojenský potenciál by snad mohl být zvýšen v rámci vytváření společných evropských bezpečnostních struktur, nezávislých na NATO. V tomto ohledu zatím vznikla jen velice slabá a spíše symbolická Západoevropská unie. A Evropská unie, vyjma projektu evropské měny, vlastně žádnou vážnou společnou zahraniční a bezpečnostní politiku nemá.

Proti vytváření takových organizací byla Británie až do roku 1997 vždy v opozici. Avšak po setkání britského premiéra Tonyho Blaira a francouzského prezidenta Jacquese Chiraca v St. Malo v prosinci 1998 nastala změna. Britský labouristický kabinet (zvolený v květnu 1997) opustil záporný postoj předcházející konzervativní vlády vůči jakýmkoli evropským bezpečnostním strukturám, které duplikovaly NATO. Částečně také proto, že se Británie už neobává, že by se NATO mohlo rozpadnout. Britská politika podporuje evropské struktury pokud se posilují, ale zároveň se nepokouší nahradit struktury NATO.

Zda tato poslední „evropská“ iniciativa bude znamenat něco víc než francouzsko-britskou spolupráci při budování expedičních jednotek se teprve ukáže.

Příští rok budou zahájeny rozhovory o intenzivnější bezpečnostní spolupráci mezi NATO a EU. Evropské sebevědomí bylo vážně pošramoceno neschopností evropských států podniknout rozhodnou akci v Chorvatsku a Bosně v letech 1991–95. Většina evropských zemí je proto přesvědčena, že **americká přítomnost je životně nutná pro jakoukoli situaci, která zahrnuje hrozbu silou,** což automaticky znamená americké vedení. Washington totiž není ochoten se za jiných podmínek podobných akcí účastnit.

Důležité rozdíly

Potenciál budovat expediční jednotky je jen jedním z rozdílů mezi členskými státy NATO. Tyto rozdíly mají kořeny v naprosto rozdílném pojetí současných ohrožení a způsobu, jak jim čelit. Není nezanedbatelné, že v řadě případů se americká politika a politika vedoucích evropských států liší a pro Evropany je tudíž nesnadné přijmout

americké vedení. Většina evropských vlád je proti tomu, aby NATO rozšiřovalo geograficky oblast své působnosti, vyjma situací, kdy by byl podniknut soustředěný útok na západní Evropu.

Francie je vůči tomuto velmi nepřátelská, ale i v Německu je až příliš mnoho stoupenců vládnoucí koalice „sociální demokraté – zelení“, kteří iracionálně podezírají Spojené státy z „imperialismu“, navzdory skutečnosti, že Bonn nemá žádné podobné ambice jako Paříž, vést vlastní regionální politiku třeba na Středním východě nebo někde jinde. Totéž platí v menší míře i o italské vládnoucí koalici vedené ministerským předsedou Massimo D'Alema (bývalý komunista). Z druhé strany je téměř jisté, že Amerika odmítne změnit svou politiku např. na Středním východě, jen aby vyhověla evropským požadavkům, pokud by se formálně podařilo úkoly NATO rozšířit.

V čem existuje konsenzus. Všechny státy NATO souhlasí s mírovými misemi v Evropě a většina z nich vyslala vojáky do implementačních a stabilizačních sil působících v Bosně, vedených NATO. Ovšem i tento konsenzus má své hranice. Jsou velké rozdíly, týkající se ochoty účastnit se přímých ozbrojených operací. A v praxi je pro většinu států rozšíření mírových misí mimo Balkán, tj. na území bývalého Sovětského svazu, severní Afriky či na Střední východ, naprosto nepřijatelné (v čemž se mj. shodují i s americkým ministerstvem zahraničí).

Velkým problémem je dnes terorismus, ale většina evropských států nevěří, že by mohly být zasazeny teroristickými útoky do té míry jako USA, protože nejsou angažovány na Středním východě, a ani nejsou štědrými spojenci Izraele. Existuje také skepticismus, zda je NATO tou pravou organizací, která by měla tyto problémy řešit.

Většina oponentů zdůrazňuje, že členské státy NATO již dávno mají příslušné orgány a organizace, které podnikají patřičná opatření a o těchto hrozbách si vzájemně vyměňují zpravodajské informace. Navíc se mnohé evropské státy k americkým odvetným akcím, např. proti Súdánu a Afghánistánu v srpnu 1998, stavějí velmi skepticky. Při těchto odvetných akcích byly použity řízené střely s plochou dráhou letu, jako odplata za bombové atentáty řízené skupinou Úsáma bin Ládina. Evropské státy by se v budoucnu asi podobných operací neúčastnily - ledaže by se teroristické útoky konaly také na jejich území.

Na červnovém zasedání ministrů zahraničních věcí NATO v Berlíně v roce 1996 bylo přijato rozhodnutí, že se Aliance má podílet na boji **proti rozšiřování zbraní hromadného ničení**. A opět se některé evropské členské státy ptají, zda je NATO tou správnou institucí, která by se měla tímto problémem zabývat. Nejsou např. příliš nadšeny americkým „zadržováním“ Íránu a problém Severní Koreje je pokládán za čistě americkou a východoasijskou záležitost.

Co se týče **mandátu OSN**, evropské státy souhlasí s americkým argumentem, že **Rusko a Čína mohou rozhodnutí Rady bezpečnosti kdykoli vetovat, takže by v budoucnu bylo mnohdy nemožné dosáhnout souhlasu s určitou životně důležitou akcí NATO**. A většina také souhlasí s názorem, že na základě mezinárodních dohod lze pomoci státu, který byl napaden – jako v případě Kuvajtu v r. 1990 – ať už s, nebo bez, mandátu Spojených národů.

Ovšem většina také souhlasí s tím, že by jednostranná intervence (např. Kosovo) měla být spíše výjimkou než pravidlem, a že by měl být předem získán souhlas OSN,

kdykoliv to bude jen možné. I v případě Kosova, je rozdíl mezi postojem USA – nedbat na ruské námitky – a evropskými zeměmi, které by daly přednost dohodě s Moskvou.

Kompromisní formulace

Všechny tyto výše uvedené neshody pravděpodobně ovlivňují novou strategickou koncepci, která na jedné straně nesmí omezovat akce NATO, na straně druhé nesmí vyhlašovat žádné pevné závazky. Spojenci budou souhlasit s tím, že by NATO mělo jednat v přiměřeném právním rámci, a otázku, zda je nutný předběžný souhlas OSN ponechají otevřenou. A nová strategická koncepce pravděpodobně nebude omezovat zeměpisné oblasti, na kterých NATO smí působit, ale také nebude přísně specifikovat nové zájmové sféry. Ani Spojené státy, ani evropští členové si nepřejí rozkol, a proto budou na nové koncepci a jejím výkladu spolupracovat a hledat kompromis.

Takový kompromis jen odráží skutečnost, že NATO je aliance suverénních a demokratických států. Většina jejich politiků a voličů v současné době necítí žádné ohrožení, rádi by si v bezpečnostních otázkách zachovali svobodu rozhodování. Ale i tento stav by se mohl změnit. Vážné ohrožení dodávek ropy z Perského zálivu či teroristické útoky za použití ZHN by mohly přimět členské státy, aby souhlasily s jednotnou vojenskou akcí pod americkým vedením. V každém případě budoucí válečné operace, které by se mohly dotýkat členů NATO a aliančních infrastruktur, budou prováděny vždy spíše „koalicemi dobré vůle“, než vynucenými misemi NATO.

(Podle Strategic Comments, vol. 5, January 1999)

V současné době, po změnách na vnitropolitické scéně Slovenska, začíná rovněž nová etapa spolupráce České republiky, Maďarska, Polska a Slovenska – můžeme ji označit jako spolupráci ve formátu 3 + 1. Postavení jednotlivých zemí se totiž změnilo. Česká republika, Maďarsko a Polsko jako členské země NATO nyní spoluprací se Slovenskem budují na jiném základě. Všechny tři země podporují členství Slovenska v NATO – je to v jejich národním zájmu, stačí letný pohled na mapu.

*Ing. Jaromír Novotný, první náměstek ministra obrany ČR
Česká republika v NATO (sborník)
Česká atlantická komise, Praha 1999*